

INDUSTRIALIZACIJA 2.polovica 18st, mehanizacija, tovarne, stroji, prva država v britaniji (zaradi geo. lege, premog, železova ruda, ladje, parni stroj james watt, tekstilne proizvodnje, ceste in vodni kanali, 1. železnica, tovarne strojev) se širi v belgijsko-francoski bazen porurje nemčija (počasneje zrd ureditve) vzhodna evropa se ne razvija

2. IND. REVOLUCIJA 2. polovica 19st, elektrika, motor z notranjim izgorevanjem, **nafta**, amerika (se razvija, sever bolj, še vedno sužnji) japonska se razvija, kartel (združitve podjetij) trust (združitve enakih podjetij) holdingi in koncerni (slastniki neodvisnih podjetij) sindikalna gibanja (trade unioni v angliji) **KMETIJSTVO** opušanje tripoljnega sistema, nove kulture, obdelovanje vse površine, letine boljše, kmetijski stroji, evolucija vseeno počasen razvoj bolj kot ind., angleški kmetje največje spremembe, zmeljiška odveza na celini, rusija-kmetje enaki pred zakonom še vedno izplačila v naturijah, konec lakot RAST

PREBIVALSTVA eksplozija zaradi tehničnega napredka, izboljšanja splošnih življenjskih razmer, manjša umrljivost zaradi higijene in medicine, daljša življ. doba, manjša umrljivost dojenčkov **robert malthous** trdi da so kmetje sami krivi za bedo naj bi kontrolirali št. rojstev, spolna vzdržljivost itd, migracije iz vasi v mesta, izselitve v zda in avstralijo RAST MEST več velemest, urbanizacija **MEŠČANSTVO** močan maloštevilčen sloj, od ostalih se razlikujejo po izvoru dohodkih izobrazbi, imajo društva posebno omiko, zahtevajo individualno in gospodarsko svobodo ter pravno in ustavno državo, sem spadajo tudi malomeščani (trgovci, obrtniki, ...) **DELAVSTVO** velika izbira delavcev zato nižje plače in možna hitra izguba dela, ni pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja, dolg delovni čas tudi 16h, ni bilo varnosti pri delu, prvi upori **ludizem** (uničevanje strojev) bili zadušeni, delali tudi otroci in ženske ki so bili slabše plačani kot moški, v angliji v 1. polovici 19st **zakon o zaščiti otrok** (prepovedano delati mlajšim od 9let, nočno delo, največ 12h za mlajše od 18) nato je sledila prepoved dela mlajšim od 10 in delo žensk v rudnikih, to se razširi še po ostali evropi, socialistično delavsko gibanje-želi odpraviti razredne razlikosti družbe delavska pršanja, nastanejo delavski **sindikati** potrošniške in proizvodne zadruge, po ludizmu **čaristično gibanje**: peticije v katerih od parlamenta zahtevajo splošno in enako volilno pravico, to je prva organizirana politična akcija dosežki: 10h delovni čas, omejitev dela otrok, oblikovanje delovskega razred (se zaveda pomena) **UTOPIČNI SOCIALISTI** saint-simon (povezava med kapitalisti in delavci) charles fourier (samozadostne proizvodne zadruge) robert owen (sodelovanje kapitalistov z delavci) kritično so gledali na izkoriščevalski značaj obstoječih družbenih odnosov niso pa še doumeli delavskega razreda in se niso oprli nanj

KOMUNIZEM karl marx, friedrich engels 1848 izdala **komunistični manifest** opisujeta razredni boj (meščanstvo proti delavstvu), s svetovno revoluciji bi naredila brezrazredno družbo tako da tudi država ne bi bila več potrebna, ustanovita **zvezo komunistov**, s **prvo internacionalo** 1864 v londonu ni uspelo 1876 razpustijo, sledijo nacionalne delavske stranke, **druga internacionala** 1889 v parizu razpade, komunisti se ločijo na komuniste in socialdemokrate, **sindikati** zakoniti zastopniki delavcev, stavke, nekoliko boljše razmere **KRŠČANSKI SOCIALNI NAUK** papež leon 8. izda 1892 okrožnico (rerum novarum), živeti po krščanskih navkih (lubezen, ...) **ANARHIZEM** odstraniti vsak državni red, v službi revolucije je vse dovoljeno, brezvladje **PROMET** magistralne ceste (plačljive), plovne reke-vodni kanali, železnice, pristanišča, 1937 prva železniška proga v habsburški monarhiji, brzovlak, orinet ekspres, transsibiriska železnica, 1807 parnik robert fulton, ladijski vijak josef ressel, jadmice, george stephenson lokomotiva, turizem, pošta, tisk, samuel morse telegraf **ZNANOST** bogati imeli vse novosti, električni tok-elektrika michael faraday, telefon philip reis, alexander graham bell in guglielmo marconi radio, plinska razsvetljava, petrolejke, thomas edison žarnica, simenes dinamo, nikola tesla večfazni tok, tramvaj, film, benz in ford avto, brata wright letalstvo edvard rusjan tudi, zeppelin cepelin, letenje postane potniški promet, louis pasteur cepivo, robert koch bakteriologija, röntgen rentgen, landsteiner krvne skupine, mendel dednostne zakonitosti, darwin evolucijska teorija, mendeljev in meyer periodni sistem, alfred nobel dinamit, marie curie radij, albert einstein relativnostna teorija

MESTA stanovanjska stiska, barake, slabe higienske razmere, stanovanjski bloki- najemniške kasarne (malo udobja visoka najemnina), epidemije, skupna voda in kanalizacija, posteljaši (delijo posteljo, zaradi visokih najemnin) plesen, podgane, mrčes, bogataši živijo dobro imajo služničad, načrtna stanovanjska gradnja, dnevne migracije (na delo)

VELEMESTA slabe hig. razm., urejeni vodovodi kanalizacije plinovodi električni in telefonski kabli, kriminal, ustanovijo javne zdravstvene službe JAVNI PREVOZI začetek s konji, elek. cestna železnica, promet pod zemljo **ŽENSKE** trojna vloga (mati, gospodinja, vzgojiteljica), neenakopravne, razlike med ženskami in njihovim delom glede na položaj, veliko delavk v tovarnah, 1869 obvezno šolanje tudi za dekleta, javne službe lahko opravljajo samo neporečene, 1910 dobijo volilno pravico, društva ustanavljajo franja tavčar splošno žensko društvo

SLOVENCIM 1859 avstrija doživi poraz v vojni s piemontom in francozi,poraz izguba lombardije in finančna kriza povzročijo padec absolutizma,začne se ustavna doba, oktobra 1960 oktobrska diploma ki uvede federativno ureditev države po kateri so imele dežele precejšnjo notranjo samostojnost, zakonodajno oblast so imeli državni zbor in deželni zbori, spor med federalisti(plemstvo, konzervativci) so zagovarjali večjo pristojnost dežel in centralisti(liberalci) pa močno centralno vlado,ki so dosegli zamenjava ok.dipl.z februariskim patentom država postane centralistično urejena uvede se omejena volilna pravica(cenzus) in volilen sistem, ki je nemcem zagotavljal večino v parlamentu(vodilno vlogo v cesarstvu), država je bila razdeljena na dežele, dežele pa na politične okraje in občine, vodi cesar(zunanjopolitiko,vojsko področje) parlament izvoli vlado ki jo vodi ministrski predsednik, na deželi državno namestništvo ali deželna vlada, politične okraje vodijo glavarji, občine župani, volilne kurije(na podlagi davkov razvrščeni volilci) posamezni pomembnejši(škof, rektor univerze,...) imenovani viriliti jim je sedež v deželnem zboru pripadal avtomatično, privalci občin imeli indirektno volilno pravico(najprej volili na pravilnicah) tedanj parlament so sestavljali gosposka zbornica(člane imenuje cesar) in poslanska zbornica(člane volijo deželni stanovci) volilne reforme 1907 dobijo usi moški enako 1866 poraz proti prusiji, je izločena iz boja za prvenstva v bodoči nemčiji, izgubi benecijo, morajo popustiti pritiskom madžarov(hočejo samostojnost) začne se dualizem država se preimenuje v avstro-ogrsko in razdeli na dva enakovredna dela vsak del je imes svojo vlado in parlament, skupno ostane vladar vojska zunanja politika in del financ, centralistično urejena država, enakopravnost narodov(jezik v šolah in uradih) OD ČITALNIC K TABOROM prva čitalnica v trstu1862, prirejali so besede, kulturne in zabavne prireditve za malomeščane in ne za kmete,budile in krepile so slovensko narodno zavest saj je zato postala slovensčina pogovorni jezik v mestnih središčih v ljubljani društva:slovenska matica(založnica), dramsko društvo, južni sokol(telovadno društvo) narodni buditelji se delijo na staroslovence(janez bleiweis, andrej einspieler-časopis slovenec,toman,costa) in mladostlovece fran levstik-časopis naprej satirični list pavliha skupaj izdajo časopis slovenski narod, politika dobijo večinske sede v slovenskih deželnih zborih, mariborski program karnejki ne uspe, fran levstik nacionalni boj prenese na zborovanja na prostem TABORI prvi je bil v ljutomeru, največji pa v vižmarjih pri ljubljani, zajelo je vse slovenske dežele, in tudi preposte ljudi, gibanje so vodili mladostloveci postalo pa je vseljudsko na taborih zahtevajo združitev vseli slovencev, in nastanek zedinjene slovenije, pončevanje v šolah v slovenskem jeziku, pojavi se še zahteva po ustanovitvi visoke šole v ljubljani, tabori so postali plebisciti nemci so se ustrašili in prepovedali tabore, nemci začnejo germinizacijo nastane sloga(tedanja enotnost slovenskega političnega tabora), nemškutarji(tisti ki so zaradi gospodarske koristi ali službe uporabljali nemščino) KAPITALIZEM prehajanje iz dežele v mesta, 1857 železnica dunaj trst, železnica vpliva na gospodarstvo-nastanek tovarn,povezuje kraje, ustanavljajo delniške družbe, kid(kranjska deželna družba)1869 združi večino visokih peči, kasneje jo prevzame dunajski in berlinski kapital, ponekod se združujejo v zadruge, premogovniki v zasavju, papirnice, tekstilne tovarne so posodobljene s pomočjo tujega kapitala, druge tovarne:lesna ind, usnjarne, steklarna, tovarna čevljev, gradbeni material, kemična ind, čistilnice sladkorja, rudnik živega srebra,kamnolomi...paro zamenjajo z elektriko,prva javna elektrarna v škofiji loki, avtomobili kolesa motorji janez puh, izvor kapitala je bil večinoma nemški, denarno združništvo v posojilnicah in hranilnicah-slovenski bančni kapital,td prva domača banka ljubljanska kreditna, te reči zmanjšujejo propadanje in izseljevanje kmetov vendar v 90.letih 19st višek izseljevanj, plemstvo izgubi vrhovno lastništvo nad zemljo in usje ostalu KMET komisije so popisale zemljišče in določile odškodnino, kmet postane lastnik zemlje(zemljiška odveza),majhne in razdrobljene kmetije,železni plug preprosti stroji gnojenje domača obrt propadla,čebelarstvo, vinarstvo(vničarji-obdelujejo meščanov vinograd), kmetijske šole, najpomembnejši trg za živila je bil trst, gozdovi kot veleposesti, kmetje propadajo niti zadruge ne pomagajo DRUŠTVA podpira se taafjevo vlado v zameno pa dobi drobtinice(uporaba slovensčine v javnosti) več se vpliv katoliške cerkve, družba sv. Cirila in metoda se bori proti germanizaciji na obmejnih pokrajinah, nemci so bili nasilni- slovinci se odzovejo z demonstracijami in z organizacijo narodnih domov, šole jezik in tu, slovenska matica in leonova družba izdajata knjige, uveljavijo se zgodovinar franc kos, fizika jožef stefan in simon šubic,geograf janez jesenko...glasbena matica tudi, mohorjeva družba, razna društva POLITIČNE STRANKE klerikalna in liberalna stranka imsta oblast,krepi se nacionalizem, kardinal jakob missia zahteva da postanejo verska načela edino vodilo v kulturnem in javnem življenju, anton mahnič zahteva ločitev cerkve in države in se bel obense ideja prvi razcep rata na goriškem stranke: 1892katoliška narodna stranka kns(klerikalci) od leta 1905 pejslovenska ljudska stranka, 1894 narodno napredna stranka nns(liberalci), 1896 jugoslovenska socialdemokratska stranka(slovenski delavci), boj za volilno pravico, v kns se vključijo kmečke množice bwo tje je neki zbljoun s telovadnim društvom orel in vodjo ivan šuštaršič in še nejk janez evangelist krek k je trditi de je kapitalizem usa nesreča wan bi usje poštimu s posojilnicmi in delavske probleme s pravičnostjo itak...nns vključena inteligenca, buržoazija, malomeščanstvo, vaški bogataši zahtevali narodno avtonomijo ku kns in splošno a ne enako volilno pravico, za narodov blagor, ustanovijo se izobraževalna in strokovna društva slovenska lipa rečno izobraževalnu, socialdemokratska stranka praznovanje prvega maja, izboljševanje položaja delavca še jugos...zdužuje slovenske in hrvaške delavce v istri, pritiskajo na parlament z minimalnim(delavstva zaščita:8hdelovani čas,prepovedano nočno delo,nedeljski počitek,otroci manj14 ne smejo ženske na posebnih obratih tud nje) in maksimalnim(osvojitve politične oblasti) programom...kns je mejla na začetki največ privržncu nato je bla pa sls najmočnejša ZAOSTROVAJNEvavstrjskim položaj slovincu se je zbulišu razn na koroškm in istri,slovinci razmišljo o povezovanju z drugimi južnoslovenskimi narodi, najprej je uresničena trialistična ideja nato nastane jugoslavija